

Πνευματολογία και εσχατολογία στο κατά Μάρκον Ευαγγέλιο

Η βλασφημία του Αγίου Πνεύματος

Σταύρος Γιαγκάζογλου

Η Πνευματολογία του Κατά Μάρκον ως έλευση της Βασιλείας

Σε αντίθεση με τον ευαγγελιστή Λουκά, η Πνευματολογία του Κατά Μάρκον είναι εξαιρετικά λιτή αλλά και εξόχως σημαντική. Ως γνωστόν, ο ευαγγελιστής Μάρκος, το ευαγγέλιο του οποίου προηγείται χρονικά από τα άλλα, αντλεί από τις σημειώσεις του ως μάρτυρας στο κήρυγμα του Αποστόλου Πέτρου αλλά και ως ερμηνευτής εν γένει της αποστολικής παράδοσης της αρχέγονης Εκκλησίας καθώς απευθύνεται στην ελληνόφωνη χριστιανική κοινότητα πιθανόν της Ρώμης¹. Από τις 22 εν συνόλω αναφορές περί πνεύματος, οι 6 αφορούν στο Άγιο Πνεύμα με έντονο τον προσωπικό και θεϊκό του χαρακτήρα, οι 10 στα ακάθαρτα πνεύματα και οι 3 στο πνεύμα του Ιησού ή στο ανθρώπινο πνεύμα ως έκφραση της ανθρώπινης αυτοσυνειδησίας. Το καίριο χαρακτηριστικό της Πνευματολογίας του Κατά Μάρκον είναι η σύγκρουση μεταξύ του Αγίου Πνεύματος, το οποίο ενοικεί στον Ιησού, προς τα ακάθαρτα πνεύματα. Κεντρικό θέμα του ευαγγελίου είναι ότι ο Ιησούς διδάσκει και ενεργεί θεραπείες και θαύματα με τη συνεργία του Αγίου Πνεύματος, πραγματοποιώντας τις επαγγελίες του Θεού στην Παλαιά Διαθήκη για τη σωτηρία της ανθρωπότητας μέσα από τη σταδιακή φανέρωση του προσώπου του ως Μεσσία-Χριστού και της διδασκαλίας του για την ερχόμενη Βασιλεία.

Ήδη στην αρχή του ευαγγελίου ο Ιησούς χαρακτηρίζεται «Υἱὸς Θεοῦ»². Η ονομασία αυτή επαναλαμβάνεται αλλά και εναλλάσσεται με την αντίστοιχη μεσσιανική «Υἱὸς τοῦ Ἀνθρώπου». Στο 1ο κεφάλαιο του ευαγγελίου ο Ιωάννης Πρόδρομος δηλώνει ότι ο Ιησούς είναι ο ερχόμενος Μεσσίας, ο οποίος πρόκειται να βαπτίσει τους ανθρώπους όχι απλώς με νερό αλλά με το Άγιο Πνεύμα³. Η εποχή του Μεσσία-Χριστού έφτασε και σημαίνεται ήδη με την παρουσία και δράση του Αγίου Πνεύματος. Αμέσως μετά ο ευαγγελιστής παρουσιάζει τη *θεοφάνεια* του Ιησού Χριστού κατά το Βάπτισμα στον Ιορδάνη. Το Άγιο Πνεύμα κατέρχεται ως περιστέρα πάνω στον βαπτιζόμενο και ο Ιησούς φανερώνεται ως «ὁ ἀγαπητός Υἱός» του Θεού και Πατρός⁴. Η ταυτότητα του Ιησού ως Μεσσία-Χριστού αποκαλύπτεται κατεξοχήν κατά τη Βάπτισή. Ο Ιησούς ως άνθρωπος είναι ο «κεχρισμένος» του Αγίου

¹ Για τα ζητήματα προέλευσης και των πηγών του ευαγγελίου του Μάρκου βλ. Ιωάννη Καραβιδόπουλου, *Το Κατά Μάρκον Ευαγγέλιο*, εκδ. Πουρναράς, Θεσσαλονίκη 1988, σσ. 23-40.

² Βλ. Μαρκ. 1,1· 1,11· 3,11· 5,7· 9,7· 12,6· 13,32· 14,61· 15,39.

³ Μαρκ. 1,8: «ἐγὼ μὲν ἐβάπτισα ὑμᾶς ἐν ὕδατι, αὐτὸς δὲ βαπτίσει ὑμᾶς ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ».

⁴ Μαρ. 1,9-10: «καὶ εὐθέως ἀναβαίνων ἀπὸ τοῦ ὕδατος εἶδε σχιζομένους τοὺς οὐρανοὺς καὶ τὸ Πνεῦμα ὡς περιστέρην καταβαῖνον ἐπ' αὐτόν· καὶ φωνὴ ἐγένετο ἐκ τῶν οὐρανῶν· σὺ εἶ ὁ υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν σοὶ ἠδόκησα».

Πνεύματος⁵. Ευθύς αμέσως μετά τη βάπτισή, το Άγιο Πνεύμα οδηγεί τον Ιησού στη δοκιμασία και προετοιμασία της ερήμου όπου επί σαράντα ημέρες ο Χριστός προετοιμάζει εν προσευχή το έργο του «πειραζόμενος υπό τοῦ σατανᾶ» αλλά και διακονούμενος υπό των αγγέλων⁶. Η εκδήλωση αυτή των πειρασμών από τις σατανικές δυνάμεις συνεχίζεται ως διαρκής σύγκρουση του Ιησού με τα «ακάθαρτα πνεύματα» στους πάσχοντες ανθρώπους καθ' όλη την περίοδο της δημόσιας δράσης και των θαυμαστών έργων του.

Μετά την έρημο ο Ιησούς ξεκινά το κήρυγμα του Ευαγγελίου καλώντας τους ανθρώπους σε μετάνοια και πίστη, επισημαίνοντας ότι ήλθε ο καιρός και έφτασε η Βασιλεία του Θεού. Πλήρης Πνεύματος Αγίου, ο Ιησούς συγκαλεί τους μαθητές του και διδάσκει «ὡς ἐξουσίαν ἔχων» (1,21). Ο ευαγγελιστής Μάρκος αφηγείται μια σειρά θαυμάτων σε ανθρώπους που βασανίζονταν «ὕπὸ πνευμάτων ἀκαθάρτων», αποκαλύπτοντας τον καινούργιο κόσμο της Βασιλείας του Θεού, ο οποίος αποκαθίσταται υπερβαίνοντας τη φθορά και τον θάνατο. Η «διδασκαλία καινή κατ' ἐξουσίαν» του Ιησού διώχνει τα δαιμόνια και συγχωρεί τις αμαρτίες των πασχόντων. Ο Ιησούς είναι ο «Υἱὸς τοῦ Ἀνθρώπου», έχει «ἐξουσία», δηλαδή ενεργεί με την παρουσία και τη δύναμη του Αγίου Πνεύματος. Η εξουσία του υπερβαίνει την τυπολατρική τήρηση του Σαββάτου, αναδεικνύοντας τον μεσσιανικό του ρόλο και τη θεραπευτική του δύναμη, αλλά και το πραγματικό νόημα της σαββατικής αργίας, δηλώνοντας ότι «τὸ σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο, οὐχ ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸ σάββατον· ὥστε κύριός ἐστιν ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ σαββάτου» (2,27-28).

Ο ευαγγελιστής Μάρκος επισημαίνει σταθερά ότι ο Ιησούς θεραπεύει τους πάσχοντες από «ακάθαρτα πνεύματα», την προσωποποίηση αυτή των φθοροποιών δυνάμεων του κακού, τα οποία καταδυναστεύουν τη ζωή των ανθρώπων. Το ενδιαφέρον εδώ είναι ότι ακόμη και τα πνεύματα αυτά αναγνωρίζουν τη μεσσιανική ταυτότητα του Ιησού: «καὶ τὰ πνεύματα τὰ ἀκάθαρτα, ὅταν αὐτὸν ἐθεώρουν, προσέπιπτον αὐτῷ καὶ ἔκραζον λέγοντα ὅτι σὺ εἶ ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ. καὶ πολλὰ ἐπετίμα αὐτοῖς ἵνα μὴ φανερὸν αὐτὸν ποιήσωσι» (3,11-12). Η αποστολή των Δώδεκα συνδέεται άμεσα με το κήρυγμα του Ευαγγελίου της Βασιλείας και με την ίδια δύναμη να μπορούν να αποβάλλουν και αυτοί δαιμόνια από τους ανθρώπους. Ωστόσο, οι Γραμματεῖς αντιδρούν στη διδασκαλία και στο έργο του Ιησού με κύριο επιχείρημα ότι είναι ένας συνήθης μάγος και εξορκιστής, ο οποίος κατέχεται από τον σατανά ή

⁵ Ασφαλώς η χρήση της ανθρωπότητας του Χριστού πραγματοποιήθηκε «ἐξ ἄκρας συλλήψεως». Βλ. Κυρίλλου Αλεξανδρείας, Επιστολή Γ' Προς Νεστόριον: «ἀλλ' ἓνα μόνον εἰδότες Χριστὸν τὸν ἐκ Θεοῦ πατὴρ λόγον μετὰ τῆς ἰδίας σαρκός, τότε γὰρ ἀνθρωπίνως κέχρισται μεθ' ἡμῶν, καίτοι τοῖς ἀξίοις τοῦ λαβεῖν τὸ πνεῦμα διδοὺς αὐτὸς καὶ οὐκ ἐκ μέτρου, καθά φησιν ὁ μακάριος εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης. ἀλλ' οὐδὲ ἐκεῖνο φαμέν ὅτι κατώικηκεν ὁ ἐκ Θεοῦ λόγος ὡς ἐν ἀνθρώπῳ κοινῷ τῷ ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου γεγεννημένῳ, ἵνα μὴ Θεοφόρος ἄνθρωπος νοῖτο Χριστός. εἰ γὰρ καὶ 'ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν' ὁ λόγος, εἴρηται δὲ καὶ ἐν Χριστῷ κατοικῆσαι 'πάν τὸ πλήρωμα τῆς Θεότητος σωματικῶς', ἀλλ' οὐκ ἐννοοῦμεν ὅτι γενόμενος σὰρξ, οὐχ ὥσπερ ἐν τοῖς ἁγίοις κατοικῆσαι λέγεται, κατὰ τὸν ἴσον καὶ ἐν αὐτῷ τρόπον γενέσθαι διοριζόμεθα τὴν κατοίκησιν· ἀλλ' ἐνωθεὶς κατὰ φύσιν καὶ οὐκ εἰς σάρκα τραπεῖς, τοιαύτην ἐποιήσατο τὴν κατοίκησιν, ἣν ἂν ἔχειν λέγοιτο καὶ ἡ τοῦ ἀνθρώπου ψυχὴ πρὸς τὸ ἴδιον ἑαυτῆς σῶμα. εἰς οὖν ἅρα Χριστὸς καὶ υἱὸς καὶ κύριος, οὐχ ὡς συνάφειαν ἀπλῶς τὴν ὡς ἐν ἐνότητι τῆς ἁξίας ἡ γοῦν αὐθεντίας ἔχοντος ἀνθρώπου πρὸς Θεόν· οὐ γὰρ ἐνοὶ τὰς φύσεις [ἡ] ἰσοτιμία».

⁶ Μαρκ. 1,12-13: «Καὶ εὐθέως τὸ Πνεῦμα αὐτὸν ἐκβάλλει εἰς τὴν ἔρημον· καὶ ἦν ἐκεῖ ἐν τῇ ἐρήμῳ ἡμέρας τεσσαράκοντα πειραζόμενος ὑπὸ τοῦ σατανᾶ, καὶ ἦν μετὰ τῶν θηρίων, καὶ οἱ ἄγγελοι διηκόνουν αὐτῷ».

Βεελζεβούλ «καὶ ὅτι ἐν τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια» (3,22). Η απάντηση του Ιησού στους Γραμματεῖς δίνεται με το εύλογο ερώτημά του: «πῶς δύναται σατανᾶς σατανᾶν ἐκβάλλειν;» (3,23). Όλες οι θαυματουργικές πράξεις του Ιησού είναι ἔργο του Αγίου Πνεύματος. Μάλιστα η εκδίωξη των δαιμόνων από τον Ιησού συνιστά μαρτυρία προς τους Ιουδαίους ὅτι η Βασιλεία των ουρανῶν ἔχει ἤδη ἔλθει και ὅτι η κυριαρχία του Σατανά βρίσκεται στο τέλος της. Το σημεῖο αυτό είναι καίριο και οδηγεί την Πνευματολογία του Μάρκου, ἀλλά και των ἄλλων δύο συνοπτικῶν ευαγγελιστῶν, στην κορύφωσή της. Ο Ιησὺς επιχειρεῖ να δείξει με παραβολές την πλάνη αὐτῆς των Γραμματέων, επισημαίνοντας στο τέλος ὅτι ὅλα τα αμαρτήματα των ἀνθρώπων και ὅλες οι βλασφημίες τους μπορούν να συγχωρεθῶν ἀπὸ τον Θεό. Η βλασφημία, ὁμως, κατὰ του Αγίου Πνεύματος, οὐδέποτε θα συγχωρεθῇ και θα αποτελεῖ εσαεὶ ἀσυγχώρητο αμάρτημα. Η δῆλωση αὐτῆς του Ιησού προκλήθηκε διότι οι Γραμματεῖς δεν μπορούσαν να ἀποδεχθῶν τη μεσσιανική ταυτότητα του Ιησού, «ὅτι ἔλεγον, πνεῦμα ἀκάθαρτον ἔχει» (3,30). Μολονότι ο Ιησὺς κάνει λόγο για βλασφημία του Αγίου Πνεύματος, η βλασφημία στρέφεται ἐναντίον του. Η ἀναφορά του Μάρκου στη βλασφημία του Αγίου Πνεύματος συναντάται με σημαντική παραλλαγή και στον Ματθαῖο και στον Λουκά ὅπου λέγεται ὅτι ἐνῶ η βλασφημία κατὰ του Υἱοῦ μπορεί να λάβει ἄφεση, η βλασφημία ἐναντίον του Αγίου Πνεύματος δεν δύναται ποτέ να συγχωρηθῇ⁷. Η Πνευματολογία του Μάρκου, λοιπόν, ἔχει στο κέντρο της τη βλασφημία κατὰ του Αγίου Πνεύματος. Τις ἐξηγητικές δυσχέρειες και ἐρμηνευτικές ὁψεις του ἐν λόγω ζητήματος θα επιχειρήσουμε να παρουσιάσουμε στο δεύτερο μέρος της εἰσήγησής μας, σε μία Χριστοκεντρική θεώρηση της Πνευματολογίας του Κατὰ Μάρκον σε σχέση και με την ἐσχατολογική διάστασή της.

Απὸ το 4ο κεφάλαιο και ἐξῆς και σχεδόν μέχρι το τέλος του Κατὰ Μάρκον γίνεται μονάχα μία ρητὴ ἀναφορά στο Ἅγιο Πνεῦμα, η ὁποία ἀφορᾶ στο ἔργο του Παρακλήτου στην Εκκλησία, το ὁποῖο θα ἐμπνέει το κήρυγμα και τη μαρτυρία των Αποστόλων στον κόσμον ἀκόμη και στις πλέον δύσκολες συνθήκες: «ὅταν δὲ ἀγάγωσιν ὑμᾶς παραδιδόντες, μὴ προμεριμνᾶτε τί λαλήσητε, μηδὲ μελετᾶτε, ἀλλ' ὃ ἐὰν δοθῇ ὑμῖν ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ, τοῦτο λαλεῖτε· οὐ γὰρ ὑμεῖς ἐστε οἱ λαλοῦντες, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον» (13,11). Το Ἅγιο Πνεῦμα ἐγκαινιάζει μία νέα ἐποχή για τους ἀνθρώπους. Πρόκειται για την ἐκπλήρωση της ὑπόσχεσης του Ιησού για την ἀποστολή του Αγίου Πνεύματος κατὰ την Πεντηκοστή, δηλαδή, για την ἐποχή της Εκκλησίας (Πρ. 2,1-11). Οι παραβολές που ἀκολουθοῦν (του σπορέα, του λύχνου, της τρικυμίας κ.ά.) ἔχουν ὡς κεντρικό θέμα τη μυστική φανέρωση της Βασιλείας του Θεοῦ, το λεγόμενο «μυστικό του Μεσσία». Ο Ιησὺς μιλά με παραβολές για το μυστήριο της Βασιλείας στο πλῆθος, ἀλλά στους μαθητὲς του, την ἀπαρχὴ του νέου Ἰσραήλ, οι ὁποῖοι θα ἀναλάβουν την ἀποστολή του κηρύγματος της Εκκλησίας, φανερώνει πιο ἀνοικτὰ το μυστήριό της (4,1).

⁷ Ματθ. 12, 31-32: «Διὰ τοῦτο λέγω ὑμῖν, πᾶσα ἁμαρτία καὶ βλασφημία ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις, ἢ δὲ τοῦ Πνεύματος βλασφημία οὐκ ἀφεθήσεται τοῖς ἀνθρώποις· καὶ ὃς ἐὰν εἴπῃ λόγον κατὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἀφεθήσεται αὐτῷ· ὃς δ' ἂν εἴπῃ κατὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου, οὐκ ἀφεθήσεται αὐτῷ οὔτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι». Λκ. 12,10: «καὶ πᾶς ὃς ἐρεῖ λόγον εἰς τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἀφεθήσεται αὐτῷ· τῷ δὲ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα βλασφημήσαντι οὐκ ἀφεθήσεται».

Ακολουθεί η θεραπεία του δαιμονισμένου των Γερασηνών στην ελληνιστική περιοχή της Δεκάπολης και η αναφορά στην αγέλη των χοίρων όπου εισήλθαν τα ακάθαρτα πνεύματα μετά τη θεραπεία του πάσχοντος, η θεραπεία της αιμορροούσας και η ανάσταση της νεκρής κόρης του αρχισυνάγωγου Ιάειρου (5,1-20). Κατόπιν ο Ιησούς επιστρέφει στη γενέτειρα πόλη του Ναζαρέτ, όπου οι δικοί του άνθρωποι σκανδαλίζονται κατά το κήρυγμα του Σαββάτου στη συναγωγή, τον αποδοκιμάζουν και αναρωτιούνται από πού αντλεί δυνάμεις για τα έργα και τα λόγια του ο γιος του Ιωσήφ του ξυλουργού και της Μαρίας. Ο Ιησούς θα επισημάνει το γνωστό ότι κανείς προφήτης δεν γίνεται δεκτός στην πατρίδα του. Αυτό έχει βέβαια ευρύτερες εθνικές διαστάσεις για τους Ιουδαίους που δεν αναγνωρίζουν τον αναμενόμενο Μεσσία στο πρόσωπο του Ιησού⁸ (Κεφ. 6). Ο Ιησούς αποστέλλει τους Δώδεκα να κηρύξουν τον ερχομό της Βασιλείας, παρέχοντάς τους τη δύναμη να εκβάλλουν τα ακάθαρτα πνεύματα (6,7-13). Μεσολαβούν τα θαύματα του πολλαπλασιασμού των άρτων και των ιχθύων, ο λόγος για τον άρτο της ζωής και του περιπάτου πάνω στην τρικυμισμένη λίμνη. Στη συνέχεια παρουσιάζεται η σύγκρουση με τους Φαρισαίους και Γραμματείς για τους παραδοσιακούς καθαρμούς πριν το γεύμα, διάταξη την οποία αθετούν οι μαθητές του Ιησού. Εξ αφορμής αυτού ο Ιησούς ομιλεί για τους πονηρούς διαλογισμούς των ανθρώπων. Για τον λόγο αυτό, όταν οι Φαρισαίοι ζητούν πειρακτικά από τον Ιησού να επιτελέσει κάποιο υπερβατικό σημείο για να τον κατακρίνουν, ο Ιησούς αρνείται να το πράξει: «καὶ ἀναστενάξας τῷ πνεύματι αὐτοῦ λέγει· τί ἡ γενεὰ αὕτη σημεῖον ἐπιζητεῖ; ἀμὴν λέγω ὑμῖν, εἰ δοθήσεται τῇ γενεᾷ ταύτῃ σημεῖον» (8,11-12)⁹. Είναι δύσκολο να διακρίνουμε αν ταραάζεται ο Ιησούς ή αν απογοητεύεται το ίδιο το Άγιο Πνεύμα από την απιστία των Φαρισαίων. Η δοτική πτώση δείχνει μάλλον ότι ο Θεάνθρωπος Ιησούς διακρίνει μέσω του Αγίου Πνεύματος τους πραγματικούς διαλογισμούς των Φαρισαίων. Εδώ ας λάβουμε υπόψη ότι και ο Απόστολος Παύλος στην περιγραφή των διαφόρων χαρισμάτων του Αγίου Πνεύματος στη ζωή της Εκκλησίας, παρουσιάζει ένα από αυτά ως την ικανότητα διάκρισης μεταξύ των πνευμάτων. Η διάκριση αυτή των πνευμάτων προέρχεται από το Άγιο Πνεύμα. Η έλλειψη αυτής της διάκρισης μπορεί να επιφέρει ακόμη και πνευματική τύφλωση ή πώρωση. Αμέσως μετά, ο Μάρκος διηγείται τη θεραπεία από τα ακάθαρτα πνεύματα της κόρης της Συροφονίκισσας, του κωφάλαλου, το θαύμα του νέου χορτασμού των τετρακισχιλίων και της θεραπείας του τυφλού. Κατόπιν, ο Ιησούς ρωτάει τους μαθητές του, τι λένε οι άνθρωποι γι' αυτόν, και ο Πέτρος ομολογεί «σὺ εἶ ὁ Χριστός» (8,29). Ακολουθεί η πρόρρηση του Ιησού για το επερχόμενο πάθος και την ανάστασή του καθώς και για τη μέλλουσα και ένδοξη επάνοδό του.

Στην αρχή του 9ου κεφαλαίου ο Ιησούς λέγει: «ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι εἰσὶ τινες τῶν ὧδε ἐστηκότων, οἵτινες οὐ μὴ γεύσονται θανάτου ἕως ἂν ἴδωσι τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐληλυθυῖαν ἐν δυνάμει» (9,1). Την παράδοση και δυσκολοερμήνευτη αυτή δήλωση του Ιησού φωτίζει –τουλάχιστον για την πατερική παράδοση και τους Ορθόδοξους ερμηνευτές– στη συνέχεια η Μεταμόρφωση στο Θαβώρ, η οποία συνιστά

⁸ Πρβλ. Ιω. 1,11: «εἰς τὰ ἴδια ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον».

⁹ Πρβλ. Μαρκ. 2,8: «καὶ εὐθέως ἐπιγνοὺς ὁ Ἰησοῦς τῷ πνεύματι αὐτοῦ ὅτι οὕτως αὐτοὶ διαλογίζονται ἐν ἑαυτοῖς, εἶπεν αὐτοῖς· τί ταῦτα διαλογίζεσθε ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν;».

πρόγευση του καινούργιου κόσμου της Βασιλείας, αλλά και μία παρόμοια θεοφάνεια όπως στη Βάπτιση του Χριστού. Και εδώ εμφανίζεται η νεφέλη που επισκιάζει τον Ιησού και ακούγεται φωνή εκ της νεφέλης που φανερώνει τη θεϊκή ταυτότητά του. Κατά την κάθοδο από το Θαβώρ ο Ιησούς θεραπεύει επιτιμώντας το «άλλαλον πνεύμα» σε κάποιον νέο, προετοιμάζει τους μαθητές για τη θυσιαστική διακονία τους, επισημαίνει την αθωότητα των μικρών παιδιών, την συσχετίζει με τη ζωή της Βασιλείας και υποδεικνύει τον τρόπο ένταξης σε αυτήν στον πλούσιο νεαρό που επιθυμεί να εισέλθει δίχως κόπους και θυσίες. Ακολουθούν για τρίτη φορά αναφορές στο επικείμενο πάθος, προβάλλεται η ηγεσία ως ταπεινή διακονία και όχι ως εξουσιαστική πρωτοκαθεδρία, η θριαμβευτική είσοδος στα Ιεροσόλυμα, η τιμωρία της άκαρπης συκιάς, η εκδίωξη των εμπόρων από τον Ναό, και νέα αντιπαράθεση με τους Αρχιερείς και τους Γραμματείς για την εξουσία με την οποία ο Ιησούς ομιλεί και πράττει. Ο Ιησούς απαντά στους επικριτές του με την παραβολή του αμπελώνα, αλλά οι Ιουδαίοι επιχειρούν και πάλι να τον παγιδέψουν σχετικά με την εξουσία του Καίσαρα και τη ρωμαϊκή φορολογία, ενώ και οι Σαδδουκαίοι τον προκαλούν για να διακωμωδήσουν το ζήτημα της αναστάσεως των νεκρών. Ο δε Ιησούς θέτει ως προϋπόθεση συμμετοχής στη Βασιλεία του Θεού την αγάπη (Κεφ. 12). Στο τέλος του 12ου κεφαλαίου και εξ αφορμής των Γραμματέων που αμφισβητούσαν τη μεσσιανική ιδιότητά του, ο Ιησούς απευθύνεται στο πλήθος των ακροατών του επισημαίνοντας: «πῶς λέγουσιν οἱ γραμματεῖς ὅτι ὁ Χριστὸς υἱὸς Δαυΐδ ἐστι; αὐτὸς γὰρ Δαυΐδ εἶπεν ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ· λέγει ὁ Κύριος τῷ Κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου ἕως ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου. αὐτὸς οὖν Δαυΐδ λέγει αὐτὸν Κύριον· καὶ πότεν υἱὸς αὐτοῦ ἐστι; καὶ ὁ πολὺς ὄχλος ἤκουεν αὐτοῦ ἡδέως» (12,35-37). Ο Ιησούς αποδίδει τους περί Μεσσία λόγους του Δαβίδ –όπως και όλων των προφητών– στο Ἅγιο Πνεύμα.

Στο 13ο κεφάλαιο, καθώς είδαμε, ο Ιησούς διδάσκει τους μαθητές του να μην ανησυχούν για τη μαρτυρία τους, όταν θα διωχθούν και θα κληθούν να λογοδοτήσουν, διότι θα τους δοθεί λόγος από το Ἅγιο Πνεύμα (13,11). Έπονται αναφορές στις έσχατες ημέρες της ιστορίας και στα σημεία εκείνα που θα σημάνουν το τέλος αυτού του κόσμου και τη δεύτερη επάνοδο και παρουσία του Χριστού στη γη ως Υιού του Ανθρώπου, ο οποίος θα έλθει «ἐν νεφέλαις μετὰ δυνάμεως πολλῆς καὶ δόξης» (13,26). Και εδώ η συμβολική τυπολογία συμπλέκει την Πνευματολογία με την εσχατολογία. Ωστόσο, η τελική έλευση της Βασιλείας είναι στην αποκλειστική δικαιοδοσία του Θεού και Πατρός, θα έλθει εξαίφνης, γι' αυτό και χρειάζεται διαρκής εγρήγορση (13,32-37).

Στο κεφάλαιο 14 ο Μάρκος διηγείται βήμα-βήμα τα δραματικά γεγονότα και την πορεία του Ιησού προς το σταυρικό πάθος: η άλειψη με μύρο, το πασχάλιο δείπνο και η παράδοση του μυστηρίου της Θείας Ευχαριστίας, η προσευχή στη Γεθσημανή, η προδοσία, η σύλληψη και η δίκη του Ιησού στο Μεγάλο Συνέδριο. Θα σταθούμε στην απάντηση του Ιησού στον αρχιερέα ενώπιον του Μεγάλου Συνεδρίου, ο οποίος τον ρώτησε, «σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ εὐλογητοῦ;» (14,61). Ο Ιησούς απάντησε καταφατικά, αναφέροντας τον Δανιήλ (7,13) και τους Ψαλμούς (110,1) για την έλευση του Υιού του Ανθρώπου, ο οποίος θα υψωθεί καθήμενος στα δεξιά του Θεού και θα επανέλθει «ἐπὶ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ», κάτι που συνιστά εκ νέου υπόρρητη

πνευματολογική αναφορά. Στο σημείο αυτό ο αρχιερέας διαρρηγνύει τους χιτώνες του και αναφωνεί ότι ο Ιησούς είναι ένοχος βλασφημίας, ενώ τα μέλη του Συνεδρίου τον κατακρίνουν ως ένοχο θανάτου (14,55-65). Ακολουθεί η άρνηση του Πέτρου, η παράδοση του Ιησού στον Πιλάτο, ο εμπαιγμός και τα φρικτά πάθη, ο θάνατος, η αποκαθήλωση από τον Σταυρό και ο ενταφιασμός στο μνημείο. Το Κατά Μάρκον ολοκληρώνεται με τις αναστάσιμες εμφανίσεις του Χριστού και την εντολή του αναστάντος Χριστού προς τους μαθητές να κηρύξουν «μετά σημείων» το Ευαγγέλιο σε ολόκληρο τον κόσμο και τέλος αναφέρεται στην Ανάληψη και στην εγκατάστασή του στα δεξιά του Θεού.

Η βλασφημία του Αγίου Πνεύματος ως εσχατολογικό αμάρτημα

Στην Καινή Διαθήκη ο Θεός αποκαλύπτεται στην οικονομία της σωτηρίας δια του Ιησού, ο οποίος ενεργεί ως Μεσσίας-Χριστός εν Αγίω Πνεύματι. Έτσι ο Θεάνθρωπος Ιησούς Χριστός είναι ο κατεξοχήν φορέας του Αγίου Πνεύματος, ο οποίος με την επίγεια οικονομία του φανερώνει την ερχόμενη Βασιλεία του Θεού. Η κληρονομία και παρακαταθήκη του Χριστού στην Εκκλησία είναι το Άγιο Πνεύμα. Με την Πεντηκοστή το έργο του Χριστού επεκτείνεται στο σώμα της Εκκλησίας, την οποία συγκροτεί και διαρκώς συνέχει και οικοδομεί το Άγιο Πνεύμα. Δια των Αποστόλων το Άγιο Πνεύμα εμπνέει και καθοδηγεί τη μαρτυρία και την αποστολή της Εκκλησίας στον κόσμο. Σε αυτή την οργανική ενότητα μεταξύ Χριστού, Αγίου Πνεύματος και Εκκλησίας χρειάζεται να κατανοηθεί η ρήση του Ιησού για τη βλασφημία του Αγίου Πνεύματος ως αιώνια αμαρτία. Εν τέλει, ο αρχιερέας βλασφημεί ο ίδιος κατά του Αγίου Πνεύματος, εφόσον δεν αναγνωρίζει τον Ιησού ως Χριστό. Οι Γραμματείς και οι Φαρισαίοι, μη αναγνωρίζοντας τον Ιησού ως Μεσσία και αποδίδοντας το έργο του στον Σατανά βεβηλώνουν την παρουσία και δράση του Αγίου Πνεύματος, το οποίο ενεργεί δια του Χριστού. Ο Ιησούς ως Θεάνθρωπος κατέχει την εξουσία να συγχωρεί κάθε αμαρτία που διαπράττεται εναντίον του. Εφόσον δεν μετανοούν, δεν αλλάζουν ριζικά τη στάση τους έναντι του ευαγγελίου της Βασιλείας, η εμμονή αυτή συνιστά έσχατη διαστροφή του έργου του Θεού. Η δε πεισματική άρνησή τους να αναγνωρίσουν τον Ιησού ως Μεσσία συνιστά όντως βεβήλωση του Αγίου Πνεύματος και συνάμα ασυγχώρητο αμάρτημα εις τον αιώνα τον άπαντα. Από αυτή την προοπτική η βλασφημία κατά του Αγίου Πνεύματος είναι όντως βλασφημία κατά του Ιησού. Συνεπώς, η βλασφημία κατά του Αγίου Πνεύματος συνίσταται στην παραχάραξη και διαστρέβλωση της εν Χριστώ αποκάλυψης του Θεού. Δια του Ιησού Χριστού ενεργεί ο ίδιος ο Θεός ο οποίος καταργεί τη δύναμη του Σατανά, απελευθερώνει τους ανθρώπους από τα δεσμά του κακού και εγκαινιάζει τον καινούργιο κόσμο της Βασιλείας¹⁰. Πολλοί εξηγητές διαβλέπουν στη θεώρηση αυτή της βλασφημίας του Αγίου Πνεύματος ως εσχατολογικού αμαρτήματος το κηρυκτικό έργο της αρχέγονης Εκκλησίας να προβάλλει και να στερεώσει τη Χριστοκεντρική πίστη της εντός και εκτός της εκκλησιαστικής κοινότητας. Ο Yves Congar επισημαίνει ότι κατά την επίγεια οικονομία του ο Ιησούς ήταν φορέας του Πνεύματος, το οποίο πάντως δεν είχε ακόμη

¹⁰ Βλ. Ιωάννη Καραβιδόπουλου, *Το Κατά Μάρκον Ευαγγέλιο*, σ. 154.

δοθεί ούτε στους μαθητές ούτε στους ακροατές της διδασκαλίας του Χριστού¹¹. Και ο απόστολος Παύλος κάνει λόγο για την προηγούμενη βλάσφημη διαγωγή του έναντι της Εκκλησίας, λόγω πλήρους άγνοιας: «τὸν πρότερον ὄντα βλάσφημον καὶ διώκτην καὶ ὑβριστήν· ἀλλ’ ἠλεήθην, ὅτι ἄγνοῶν ἐποίησα ἐν ἀπιστίᾳ». Στη ζωή της Εκκλησίας, όμως, «ὕπερεπλέονασε δὲ ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν μετὰ πίστεως καὶ ἀγάπης τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ» (Α΄ Τιμ. 1,13-14). Μετά την Ανάσταση και την Πεντηκοστή αποκαλύφθηκε πλέον το σχέδιο της σωτηρίας. Η αντίθεση σε αυτό, είναι πλέον αντίσταση και απώθηση του Ευαγγελίου, βλασφημία του Αγίου Πνεύματος (Α΄ Τιμ. 1,19-20). Περί αυτής της αντιστάσεως κάνει λόγο και ο πρωτομάρτυρας Στέφανος, όταν απευθύνεται προς τους διώκτες του Ιουδαίους κατά το μαρτύριό του. «Σκληροτράχηλοι καὶ ἀπερίτμητοι τῇ καρδίᾳ καὶ τοῖς ὠσίν, ὑμεῖς αἰεὶ τῷ Πνεύματι τῷ Ἁγίῳ ἀντιπίπτετε, ὥς οἱ πατέρες ὑμῶν καὶ ὑμεῖς» (Πρ. 7,51).

Το Ευαγγέλιο συνίσταται στη φανέρωση του Ιησού Χριστού ως Βασιλέα της δόξας μέσω του Αγίου Πνεύματος. Ολόκληρο το έργο της επί γης οικονομίας του Θεανθρώπου είναι μία σταδιακή αποκάλυψη της μεσσιανικής ταυτότητάς του. Ο Ιησούς Χριστός διδάσκει και ενεργεί με τη δύναμη του Αγίου Πνεύματος. Τα θαύματα του Χριστού σημαίνουν ότι η Βασιλεία έχει φτάσει. Ιδιαίτερα στο Κατά Μάρκον η αποβολή των δαιμονίων εν Πνεύματι Θεού σημαίνει την έλευση της Βασιλείας. Η μη αναγνώριση της προέλευσης των θαυμάτων σημαίνει τη μη αναγνώριση της έλευσης της Βασιλείας του Θεού. Από την Ενανθρώπηση έως την Ανάσταση, την Ανάληψη και την Πεντηκοστή το έργο του Ιησού αδιάκοπα φανερώνει τη δράση και τη συνεργία του Αγίου Πνεύματος. Μετά την Πεντηκοστή ο Ιησούς Χριστός δια του Αγίου Πνεύματος συγκροτεί το σώμα της Εκκλησίας. Μέχρι τα έσχατα της Βασιλείας η παρουσία του Χριστού, αλλά και η πρόγευση της Βασιλείας, θα ενεργείται διά της Ευχαριστίας. Έτσι ερμηνεύονται οι λόγοι του Ιησού στον Μυστικό Δείπνο: «ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι οὐκέτι οὐ μὴ πῖω ἐκ τοῦ γεννήματος τῆς ἀμπέλου ἕως τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὅταν αὐτὸ πίνω καινὸν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ» (14, 25). Στην Ορθόδοξη Παράδοση της Εκκλησίας η Θεία Ευχαριστία είναι ένα κατεξοχήν πνευματολογικό γεγονός. Η επίκληση και η κοινωνία του Αγίου Πνεύματος συγκροτεί το μυστηριακό σώμα της Εκκλησίας που είναι ο Χριστός. Μετά την Πεντηκοστή και όσο διαρκεί η ιστορία ο καθήμενος εκ δεξιών του Θεού και Πατρός, επισκέπτεται την Εκκλησία του και είναι μυστικά παρών σε αυτήν μέσω των Μυστηρίων, τα οποία συνιστούν πνευματολογικά γεγονότα κατεξοχήν. Στην Ορθόδοξη Παράδοση της Εκκλησίας δεν υπάρχει μυστηριακή ή άλλη αγιαστική πράξη δίχως την επίκληση και την ενέργεια του Αγίου Πνεύματος.

Η φανέρωση των εσχάτων συνεχίζεται μυστηριακά στη ζωή της Εκκλησίας και είναι έργο κατεξοχήν του Αγίου Πνεύματος¹². Η εσχατολογική πτυχή της Πνευματολογίας αποβαίνει κλειδί για την ερμηνεία της ασυγχώρητης βλασφημίας κατά του Αγίου Πνεύματος. Οι Ιουδαίοι ιστορικά ανέμεναν τον Μεσσία μέσα από την προπαρασκευαστική αποκάλυψη του Θεού στην Παλαιά Διαθήκη και έγιναν αυτόπτες μάρτυρες του θαυματουργικού έργου του Ιησού μέσω του Αγίου Πνεύματος. Ωστόσο,

¹¹ Βλ. Yves Congar, «Blaphème contre le Saint Esprit», *Concilium* 18/1976, *L'expérience de l'Esprit, Mélanges Schillebeeckx*, σ. 23.

¹² Βλ. Ματθ. 12,28: «εἰ δὲ ἐγὼ ἐν Πνεύματι Θεοῦ ἐκβάλλω τὰ δαιμόνια, ἄρα ἔφθασεν ἐφ' ὑμᾶς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ».

οι Φαρισαίοι και οι Γραμματείς μολονότι είδαν το αδιαμφισβήτητο έργο του Αγίου Πνεύματος, το απέδωσαν στον Σατανά. Αυτό πράγματι συνιστά εσχατολογική βλασφημία! Η βλασφημία κατά του Αγίου Πνεύματος είναι ασυγχώρητο αμάρτημα ως εσχατολογικό αμάρτημα, διότι συνδέεται με την κατάφωρη και ηθελημένη απόρριψη ή διαστρέβλωση της Βασιλείας, την οποία φανερώνει το ιδιάζον έργο του Παρακλήτου στην οικονομία του Χριστού. Το κήρυγμα της μετάνοιας συνδέεται άμεσα με τον ερχομό της Βασιλείας ως αναγνώριση του προσώπου και του έργου του Χριστού. Αντίθετα, η αμετανοησία συσκοτίζει την αναγνώριση του Χριστού και της Βασιλείας και συνιστά διαστροφή και βεβήλωση του Αγίου Πνεύματος και ως εκ τούτου θανάσιμο αμάρτημα.

Η πατερική ερμηνευτική της βλασφημίας του Αγίου Πνεύματος

Η παράδοση αναφορά του Κατά Μάρκον αλλά και των δύο άλλων συνοπτικών ευαγγελιστών στην ασυγχώρητη βλασφημία του Αγίου Πνεύματος απασχόλησε την ερμηνευτική προσέγγισή του ζητήματος αυτού από τους Πατέρες της Εκκλησίας. Η προφορική παράδοση του συγκεκριμένου λογίου του Χριστού ήταν τόσο διαδεδομένη στην πρώτη Εκκλησία, πράγμα που εξηγεί και τη συμπερίληψή του από τους τρεις συνοπτικούς. Το κέντρο βάρους της πνευματολογικής αυτής αναφοράς είναι η προβολή της βλασφημίας κατά του Αγίου Πνεύματος ως μέγιστου και ασυγχώρητου αμαρτήματος. Πέρα από την ιστορική συνάφεια του λογίου, το οποίο απευθύνει ο Ιησούς προς τους Γραμματείς και Φαρισαίους, η σημασία του επεκτείνεται και στη ζωή της Εκκλησίας, στην οποία δρα το Άγιο Πνεύμα κατεξοχήν. Η περιφρόνηση της παρουσίας και δράσης του Αγίου Πνεύματος στην Εκκλησία είναι εν ταυτώ άρνηση της εν Χριστώ σωτηρίας την οποία διενεργεί ο άλλος Παράκλητος.

Ο Κλήμης επίσκοπος Ρώμης στην *Β' Επιστολή του προς Κορινθίους* εκλαμβάνει ως ασυγχώρητη βλασφημία την περιφρόνηση των χαρισμάτων του Αγίου Πνεύματος στην Εκκλησία, θεωρώντας την παρουσία και δράση του Πνεύματος ως μύθο και πλάνη. Στη *Διδαχή των Αποστόλων* γίνεται λόγος για την ασυγχώρητη αμαρτία εναντίον των εν Πνεύματι προφητών της Εκκλησίας οι οποίοι διακρίνονται από τους ψευδοπροφήτες. Ο λαλών εν Πνεύματι προφήτης αναγνωρίζεται διότι έχει τους τρόπους του Κυρίου. Ο *Ποιμήν του Ερμά* θεωρεί βλασφημία την έλλειψη μετάνοιας και την εμμονή στην αμαρτία, γεγονός το οποίο ακυρώνει τη συγχώρηση από το Άγιο Πνεύμα. Οι *Αποστολικές Διαταγές* που απηχούν τη *Διδαχή των Αποστόλων* επεξηγούν τη βλασφημία ως αμετανοησία. Ο άγιος Ειρηναίος Λυώνος¹³ κατηγορεί τους Γνωστικούς ότι παρερμηνεύουν τα περί της βλασφημίας του Αγίου Πνεύματος και παρουσιάζουν τους εαυτούς τους να ασκούν προφητικά χαρίσματα, αρνούμενοι να αναγνωρίσουν τους πραγματικούς χαρισματούχους και προφήτες δια των οποίων ενεργεί το Άγιο Πνεύμα στην Εκκλησία. Κατ' αυτόν τον τρόπο, διαπράττουν την ασυγχώρητη αμαρτία εναντίον του Αγίου Πνεύματος. Η ερμηνεία αυτή επανέρχεται στην πατερική διδασκαλία κάθε φορά που αμφισβητούνταν η ισοτιμία του Αγίου Πνεύματος έναντι των άλλων δύο προσώπων στο δόγμα της Αγίας Τριάδος.

¹³ Βλ. Ειρηναίου Λυώνος, *Κατά Αιρέσεων* 3,11,9.

Στην ερμηνευτική του Ωριγένη η εν λόγω βλασφημία αφορά την πώρωση και την πνευματική νέκρωση εκείνων οι οποίοι δεν μετανοούν όντας εγκλωβισμένοι θανάσιμα στις αμαρτίες τους και δεν μπορούν να αναγνωρίσουν τα χαρίσματα του Αγίου Πνεύματος. Κανένας δεν μπορεί να αναγνωρίσει τον Χριστό, παρά μόνο εν Πνεύματι¹⁴. Ο Θεόγνωστος θεωρεί ότι η βλασφημία του Αγίου Πνεύματος είναι «ασύγγνωστος», όταν περιφρονείται ηθελημένα από εκείνους που έλαβαν ήδη τη δωρεά του¹⁵.

Ο Μ. Αθανάσιος, συνοψίζοντας την προηγούμενη ερμηνευτική παράδοση της Εκκλησίας, θεωρεί βλασφημία την κακοδοξία της πίστης περί Υιού και Αγίου Πνεύματος στο δόγμα της Αγίας Τριάδος. Ασφαλώς και ο Χριστός θεωρούσε ίσο τον εαυτό του με το Άγιο Πνεύμα. Ωστόσο, έκανε λόγο για ασυγχώρητη βλασφημία του Αγίου Πνεύματος, διότι οι Ιουδαίοι έβλεπαν σε αυτόν μονάχα την ανθρωπότητά του. Ο Ιησούς έδειξε τη θεότητά του στους μαθητές του και μάλιστα απέστειλε ο ίδιος το Πνεύμα. Συνεπώς, για λόγους οικονομίας ελέχθη το λόγιον, όπως το διασώζουν ο Ματθαίος και ο Λουκάς. Ωστόσο, θεωρεί ότι η βλασφημία αφορά κυρίως τους βαπτισμένους οι οποίοι παλινδρομούν στην αμαρτία, μη αποδεχόμενοι τη δωρεά του Αγίου Πνεύματος¹⁶. Πρόκειται για το αμάρτημα της αποστασίας. Εν τέλει, η βλασφημία αυτή είναι βλασφημία εναντίον της αδιαίρετης Αγίας Τριάδος ως άρνηση των χαρισμάτων του Αγίου Πνεύματος και ως παραγνώριση της θεότητας του Ιησού Χριστού¹⁷. Ο Διδυμος Αλεξανδρέας αναφέρεται στη βλασφημία την οποία ταυτίζει με τη μη αναγνώριση της ισότιμης θεότητας του Χριστού και του Αγίου Πνεύματος. Η βλασφημία είναι η μη αναγνώριση της θεότητας: «βλασφημία δὲ ἐστὶ τὸ μὴ λέγειν αὐτὸ (τὸ Πνεῦμα) Θεόν»¹⁸. Ο Κύριλλος Αλεξανδρείας θεωρεί και αυτός ότι η βλασφημία κατά του Αγίου Πνεύματος είναι ασυγχώρητη, διότι η θεότητα του Χριστού κατά την επίγεια οικονομία του δε φαινόταν στους ασύνετους για λόγους φυσικής αδυναμίας του ανθρώπου. Άλλωστε, η προσηγορία του Πνεύματος αφορά ολόκληρη την Αγία Τριάδα. Το ασυγχώρητον ελέχθη για να φανεί το μέγεθος του αμαρτήματος και να οδηγήσει εις μετάνοια¹⁹. Ο Κύριλλος Ιεροσολύμων στις *Κατηχήσεις* του ερμηνεύει παρόμοια με τους Αλεξανδρινούς θεολόγους το δυσχερές αυτό χωρίο των συνοπτικών, επισημαίνοντας την ομοτιμία του Πνεύματος στην Αγία Τριάδα και το ιδιαίζον έργο του στην οικονομία της σωτηρίας²⁰.

Οι Καππαδόκες θεολόγοι στην περί Αγίου Πνεύματος διδασκαλία τους θεωρούν βλασφημία την άρνηση της ομοίτης θεότητας του Αγίου Πνεύματος, της ιδιάζουσας συμβολής του στο μυστήριο της σωτηρίας, αλλά και της αγιαστικής δράσης του στην Εκκλησία. Ο Γρηγόριος Θεολόγος ερμηνεύοντας το ζήτημα της βλασφημίας λέγει τα εξής: «Ὡς ἔγωγε αἰδοῦμαι μὲν τὰς τοῦ Λόγου προσηγορίας, τοσαύτας τε οὐσας, καὶ οὕτως ὕψηλὰς καὶ μεγάλας, ἅς καὶ δαίμονες ἐνετράπησαν· αἰδοῦμαι δὲ τὴν

¹⁴ Βλ. Ωριγένους, *Ομιλία εις το κατά Ιωάννην Β΄* 11. *Ομιλία* ΙΘ΄, 13. *Ομιλία* ΚΗ΄, 15.

¹⁵ Βλ. τις σχετικές αναφορές του Μ. Αθανασίου, *Επιστολή προς Σεραπίωνα Β΄*, 4, 17, PG 26, 644Α.

¹⁶ Βλ. Yves Congar, «Blaphème contre le Saint Esprit», *ό.π.*, σσ, 27-29.

¹⁷ Βλ. Μ. Αθανασίου, *Προς Σεραπίωνα περί του Αγίου Πνεύματος Επιστολές Α΄, Β΄ και Γ΄*.

¹⁸ Βλ. Διδύμου Αλεξανδρέως, *Περί Τριάδος*, Β΄, 26, 30, 54.

¹⁹ Βλ. Κυρίλλου Αλεξανδρείας, *Υπόμνημα εις το κατά Ματθαίον*, 12. *Εξήγησις εις το κατά Λουκάν* 12, 10.

²⁰ Βλ. Κυρίλλου Ιεροσολύμων, *Κατήχησις Δ΄*, 16, *Περί Αγίου Πνεύματος*.

όμοτιμίαν τοῦ Πνεύματος· φοβοῦμαι δὲ τὴν ὀρισμένην ἀπειλὴν τοῖς εἰς αὐτὸ βλασφημοῦσι. Βλασφημία δὲ, οὐχ ἡ θεολογία, τὸ δὲ ἀλλοτριοῦν τῆς θεότητος. Καὶ τηρητέον ἐνταῦθα, ὅτι τὸ μὲν βλασφημούμενον, ὁ Κύριος ἦν· τὸ δὲ ἐκδικούμενον, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, δῆλον ὡς Κύριος. Οὐ φέρω ἀφώτιστος εἶναι μετὰ τὸ φῶτισμα, παραχαράσσω τι τῶν τριῶν, εἰς ᾧ βεβάπτισμαι, καὶ ὄντως ἐνταφῆναι τῷ ὕδατι, οὐκ εἰς ἀναγέννησιν, ἀλλ' εἰς νέκρωσιν τελειούμενος»²¹.

Ο Ἰωάννης Χρυσόστομος επεκτείνει τὴν ἐρμηνεία τῆς βλασφημίας κατὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος συσχετίζοντας τὴν μετὰ τὴν ἁμαρτωλὴ ζωὴ τῶν Χριστιανῶν. Ωστόσο, κάθε ἁμαρτία καὶ βλασφημία κατὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ κατὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος συγχωρεῖται ἀπὸ τὴν ἐλικρινὴ μετάνοια καὶ τὴν εὐσπλαχνία τοῦ Θεοῦ στὴ ζωὴ τῆς Εκκλησίας²².

Ο Μ. Φώτιος ἐκλαμβάνει τὴ βλασφημία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὡς διασυρμὸ καὶ ἀκύρωση τῆς βαπτισματικῆς χάρις ἐκ μέρους τῶν ἁμαρτανόντων ἀλλὰ καὶ ὡς ἀρνήση τῆς ὁμοτιμίας τοῦ Πνεύματος στὴν Ἁγία Τριάδα, ὅπως συμβαίνει μετὰ τὶς ἀρχαῖες αἵρέσεις ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν πλάνη τοῦ Filioque²³. Ο δε Εὐθύμιος Ζυγαδηνὸς ταυτίζει τὴ βλασφημία κατὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὡς βλασφημία κατὰ τῆς θεότητος τὴν ὁποία ὀνομάζει Ἅγιο Πνεῦμα. Αὐτὴ εἶναι ἡ φοβερὴ καὶ ἀσυγχώρητη κατὰ τοῦ Θεοῦ βλασφημία, ἡ ὁποία δύναται πάντως νὰ συγχωρεθῇ εἰάν υπάρξει μετάνοια «καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐκεῖ»²⁴.

Παρόμοια ἐρμηνεία συναντοῦμε καὶ στοὺς Λατίνους Πατέρες τῆς Εκκλησίας. Ο Ἰλάριος Παταβίου θεωρεῖ τὴ βλασφημία τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὡς ἀρνήση τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ²⁵. Ο Ἀμβρόσιος Μεδιολάνων, ἀκολουθώντας τὸν Δίδυμο Ἀλεξανδρέα ἐπισημαίνει τὴν ἰσοτιμία τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Υἱοῦ μετὰ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα²⁶. Ο ἅγιος Ἱερώνυμος θεωρεῖ καὶ αὐτὸς ὡς βλασφημία τὶς κακοδοξίες τῶν αἱρετικῶν καὶ τῶν σχισματικῶν περὶ Ἁγίου Πνεύματος²⁷. Ο ἱερός Αυγουστίνος ἐρμηνεύει τὸ ἀσυγχώρητον τῆς βλασφημίας κατὰ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐστιάζοντας στὴ σκληροκαρδία ἐκείνων ποὺ δὲν δέχονται τὴν ἐνότητα τοῦ σώματος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ τὸ Ἅγιο Πνεῦμα. Μάλιστα, ὁ ἱερός Αυγουστίνος παρέχει μιὰ συστηματικὴ διαπραγμάτευση, ἡ ὁποία ἐπαναλαμβάνει τὴν ἐρμηνεία τῆς παράδοσης τῶν Ἑλλήνων Πατέρων περὶ μετάνοιας καὶ εὐσπλαχνίας τοῦ Θεοῦ, τονίζοντας ὅτι μονάχα οἱ ἀμετανόητοι καὶ πωρωμένοι θὰ μείνουν ἀσυγχώρητοι καὶ ἐκτὸς σωτηρίας²⁸. Παρόμοιες θέσεις ἀλλὰ μετὰ πιο συλλογιστικὴ καὶ σχολαστικὴ ἀνάλυση ἐξέφρασε καὶ ὁ Θωμᾶς Ἀκινάτης, ἐπισημαίνοντας καὶ αὐτὸς τὴν ἐμπρακτὴ πώρωση καὶ διάθεση τῆς

²¹ Γρηγορίου Θεολόγου, *Λόγος* ΛΔ, *Εἰς τοὺς Αἰγύπτου ἐπιδημήσαντας* 11.

²² Β. Ἰωάννου Χρυσόστομου, *Ὁμιλία* ΜΑ', 8 *Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον* 12, 25-35.

²³ Ἱεροῦ Φωτίου, *Λόγος περὶ τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος Μυσταγωγίας* Θ'. *Επιστολαὶ* Ι', 13. *Ἀμφιλόχεια, ἀπάντησις εἰς 49ην ἐρώτησιν*.

²⁴ Βλ. Εὐθύμιου Ζυγαδηνοῦ, *Υπόμνημα εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον* 12, 31-32, PG 28, 382C-384B.

²⁵ Βλ. Ἰλάριου Παταβίου, *De Trinitate* II, 30, PL 10, 25472.

²⁶ Βλ. Ἀμβροσίου Μεδιολάνων, *De Spiritu Sancto*, PL 16, 703-816.

²⁷ Ἁγίου Ἱερωνύμου, *Interpretatio libri Didymi Alexandrini, De Spiritu Sancto*, PL 23, 101-154. *Commentariorum in Evangelium Matthaei liber secundus*, XII, PL. 26, 83-84.

²⁸ Βλ. Αυγουστίνου Ἰπώνος, *Epistola* 185, 49. *Sermo* 71, *De verbis Evangelii Mtth.* XII, 32, PL 38, 445A-467.

ανθρώπινης ψυχής η οποία αυτοβούλως απομακρύνεται αλλά και εμποδίζει κάθε ενέργεια και δωρεά του Αγίου Πνεύματος²⁹.

Ασφαλώς, το ζήτημα παραμένει ανοικτό και στη σύγχρονη βιβλική κριτική και θεολογική ερμηνεία, η οποία περίπου επαναλαμβάνει την πατερική ερμηνευτική της βλασφημίας κατά του Αγίου Πνεύματος ως άρνησης της εν Χριστώ αποκάλυψης του Θεού και του γεγονότος ότι στο πρόσωπο και στο έργο του Χριστού ενεργεί ο ίδιος ο Θεός τόσο στην οικονομία όσο και στη ζωή της Εκκλησίας μέσω της δυνάμεως του Αγίου Πνεύματος³⁰.

Αντί επιλόγου

Το Άγιο Πνεύμα είναι το μεσσιανικό μυστικό του Χριστού, το έργο του οποίου αποκαλύπτει τον καινούργιο κόσμο της Βασιλείας του Θεού. Η Χριστολογία, όπως επισημαίνει ο αείμνηστος Μητροπολίτης Περγάμου Ιωάννης Ζηζιούλας, «είτε είναι πνευματολογική είτε δεν είναι καθόλου Χριστολογία. Η Πνευματολογία δεν είναι ένα στοιχείο που προστίθεται στη Χριστολογία. Αποτελεί συστατικό που την συγκροτεί». Μάλιστα «ο ρόλος του Αγίου Πνεύματος στη Χριστολογία δεν είναι μόνο συστατικός, είναι και ερμηνευτικός. Το Πνεύμα είναι η μοναδική εξουσία που μας λέει ποιος είναι ο Χριστός και τί έκανε και δίδαξε στην επίγεια ζωή του»³¹. Το Άγιο Πνεύμα συνδέεται σαφώς με την εσχατολογία, διότι έχει ως ιδιάζον έργο να φέρνει τα έσχατα στην ιστορία μέσω του Χριστού, τον οποίο και διαρκώς φανερώνει ως Κύριο τόσο στο έργο της επίγειας οικονομίας όσο και στη ζωή της Εκκλησίας. Ο Χριστός δια του Αγίου Πνεύματος επισκέπτεται την Εκκλησία πλέον από τον ορίζοντα του μέλλοντος, είναι ο ερχόμενος Χριστός της Βασιλείας. «Οὐδείς δύναται εἰπεῖν Κύριον Ἰησοῦν εἰ μὴ ἐν Πνεύματι Ἁγίῳ» (Α΄ Κορ. 12,3). Συνεπώς, ο Χριστός φανερώνεται, γνωρίζεται και ερμηνεύεται εν Πνεύματι. Η άρνηση και βλασφημία κατά του Ιησού Χριστού είναι άρνηση και βλασφημία του Αγίου Πνεύματος. Τίποτε δεν ενεργεί και δεν πράττει ο Χριστός δίχως τη συνεργία και συμπαρομαρτυρία του Πνεύματος.

Στη ζωή της Εκκλησίας δεν υπάρχουν θανάσιμες αμαρτίες παρά μόνο η βλασφημία του Αγίου Πνεύματος, η οποία σημαίνει την ηθελημένη και έμπρακτη άρνηση της κοινωνίας με το Άγιο Πνεύμα, τη μη αποδοχή της παρουσίας και ενέργειας του. Ωστόσο, ακόμη και αυτό μπορεί να αναστραφεί με τη μετάνοια³². Άφεση ή συγχώρηση αμαρτιών σημαίνει θεραπεία του πάσχοντος. Όταν ο Ιησούς Χριστός θεράπευε τους πάσχοντες, το έπραττε εφόσον είχαν πίστη και θέληση να θεραπευθούν. Άρα, η άφεση προϋποθέτει την ελεύθερη αποδοχή από τον άνθρωπο της θείας χάριτος.

²⁹ Θωμά Ακινάτου, *Summa Theologica* II, 14.

³⁰ Βλ. την εξαντλητική μελέτη του Μάρκου Σιώτου, «Η βλασφημία του Αγίου Πνεύματος», *Πρακτικά Θεολογικού Συνεδρίου με θέμα Το Άγιον Πνεύμα (11-14 Νοεμβρίου 1991)*, εκδ. Ι. Μ. Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη 1992, σσ. 679-832.

³¹ Βλ. Ιωάννη Ζηζιούλα, Μητροπολίτη Περγάμου, *Ανάμνηση του Μέλλοντος, Προς μία εσχατολογική οντολογία*, εκδ. Αρμός, Αθήνα 2025, σσ. 31-32.

³² Βλ. Δημήτρη Μαυρόπουλου, *Διερχόμενοι δια του ναού, Μαθήματα κατήχησης για ενήλικους*, εκδ. Δόμος, Αθήνα 2013, σσ. 258-259. *Ψαλώ τω Θεώ μου έως υπάρχω, Ερμηνευτικές προσεγγίσεις σε 43 Ψαλμούς*, εκδ. Δόμος, Αθήνα 2014, σ. 108. *Σχόλια στην Αποκάλυψη του Ιωάννη*, εκδ. Δόμος, Αθήνα 2020, σ. 244.

Μονάχα η αυτεξούσια και ολοσχερής άρνηση της συγχώρησης από τον Θεό παραμένει ανίατη. Η ηθελημένη αποξένωση από τον Θεό συνιστά θανάσιμη αμαρτία. Πρόκειται για την απόλυτη αμετανοησία του ανθρώπου ενώπιον του Θεού. Κατά τον αββά Ισαάκ τον Σύρο, «οὐκ ἔστιν ἁμαρτία ἀσυγχώρητος, εἰ μὴ ἡ ἀμετανόητος, οὐδὲ δῶρημα διαμένει χωρὶς προσθήκης, εἰ μὴ τὸ στερούμενον εὐχαριστίας»³³. Συνεπώς, η εν μετανοία άφεση της βλασφημίας κατά του Ιησού Χριστού συνιστά και άφεση της βλασφημίας κατά του Αγίου Πνεύματος. Αντίθετα, η ελεύθερη και αμετανόητη απόρριψη της θεότητας του Χριστού και του Αγίου Πνεύματος συνιστά αιώνιο αμάρτημα διότι όσοι όντως την αρνούνται θα βρεθούν στα έσχατα σε μία αιώνια κατάσταση στην οποία δεν θα θελήσουν να συμμετάσχουν.

³³ Βλ. Αββά Ισαάκ του Σύρου, *Λόγοι Ασκητικοί*, Λόγος Β΄, στ. 9-11, εκδ. Ιεράς Μονής Ίβηρων, Άγιον Όρος 2012.